

THE NEW NORMAL?

MARTIN HAMŘIK

Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach

Abstract in original language

Fenomén „rodina“ je predmetom skúmania mnohých vedeckých disciplín. Príspevok sa zameriava predovšetkým na právne nazeranie, nielen na pojem rodiny, ale i na jeho interpretáciu, či zakotvenie v právnych predpisoch. V ostatnom čase inštitút prechádza mnohými vývojovými zmenami, vytvárajúc tak akýsi nový štandard, normál, ktorý však často nie je reflektovaný právnym poriadkom. Článok tieto popisuje a v závere sa venuje aj otázke prípadnej europeizácie rodinného práva.

Key words in original language

rodina, nový normál, partnerstvo, rodičovstvo, europeizácia

Abstract

A family as the phenomenon is the subject of researches in many scientific disciplines. This paper is focused primarily on the legal perception of the family as a notion, its interpretation, and its legislative formulation. Nowadays, we are witnesses of development and numerous changes that this institute had surmounted, thus creating some sort of the new normal, but most of them are not reflected by the law. The article describes them and also deals with the question of the Europeanization of the family law.

Key words

family, new normal, partnership, parenting, Europeanization

"Všetko sa mení, nič neostáva rovnaké."

Herakleitos z Efezu

1. ÚVODOM

Rodina je fenoménom, ktorý sprevádza ľudstvo počas jeho dlhého vývoja mnohými stáročiami a inak tomu nie je ani v začiatkoch dvadsiateho prvého storočia. Hlavným cieľom tohto článku je predovšetkým poukázať na aktuálny vývoj a zmeny, ktorým rodina v súčasnosti čelí a podlieha. Prvá časť príspevku je zameraná na multidisciplinárny charakter pojmu rodina a prináša jeho rôzne definície, či vnímania. Nadväzujúca pasáž sa venuje funkciám rodiny ako takej, pochopiteľne s akcentom právnej vedy. Tretia časť príspevku obsahuje stručný historický vývoj rodiny a jej najzásadnejšie zmeny. V ďalšej, nosnej, stati článok upriamuje pozornosť na pomyselnú „budúcnosť“ rodiny. Popisuje problémy, ktorým musia v súčasnosti čeliť mnohé rodiny, na zmenu vnímania tohto pojmu, jeho široký výklad, rovnako ako aj na opomínanie tejto

problematiky právnym poriadkom. Problémy rozdeľuje na horizontálne, týkajúce sa partnerského života, a vertikálne, týkajúce sa predovšetkým rodičovstva. Záverom je marginálne priestor venovaný i aktuálnym trendom v Európe a samotným europeizačným, či harmonizačným tendenciám v oblasti rodinného práva.

2. RODINA A JEJ MULTIDISCIPLINARITA

Význam rodiny ako súčasť životných osudov drvivej väčšiny ľudstva a jej nesmierneho významu pre samotnú spoločnosť viedol a neustále vedie k záujmu mnohých vedeckých i nevedeckých disciplín o tento pojem, jeho podstatu, obsah i samotné zmeny, ktoré prináša i 21. storočie. Výnimkou nie je ani právo. Každá z nich však venuje rodine odlišný priestor a poskytuje i odlišný pohľad. Cieľom tejto časti príspevku je predovšetkým poskytnúť základnú paletu rôznych definícií rodiny, tak ako ju vnímajú viaceré disciplíny, pre lepšie pochopenie súvislostí, ktorým je venovaný priestor ďalej. Oxfordský výkladový slovník poskytuje viacero všeobecných definícií rodiny, ktorú vymedzuje ako „skupinu pozostávajúcu z dvoch rodičov a ich detí žijúcich spolu ako celok“, či „skupinu osôb spojenú pokrvným príbuzenstvom alebo manželstvom“, „všetkých potomkov rovnakého predka“, a pod.¹ Jedným z dôležitých pohľadov na rodinu je pohľad sociologický, ktorý prináša nielen množstvo výskumov a prác, ale i definícií. Jednou z nich je napr. rodina ako „skupina osôb spojených manželstvom, pokrvným príbuzenstvom alebo adopciou, ktoré tvoria jednu domácnosť a sú spolu vo vzájomnej interakcii; obvykle sú to manželia, rodičia, deti a súrodenci. Podstatou rodiny ako skupiny je súžitie rodičov a dieťaťa/detí. Rodinná skupina by mala byť odlišená od domácností, ktoré môžu zahŕňať viacero stravníkov, a taktiež od zdieľania spoločného obydľia. Rodinu je tiež potrebné odlišiť od príbuzenstva pokrvného.“² Rodina nie je cudzím pojmom ani pre psychológiu, ktorá ju vníma ako „spoločenskú inštitúciu založenú na sexualite a rodičovských tendenciách, ktorej forma je podľa kultúry rôzna (monogamná, polygamná, polyandrická,...)“³ alebo „spoločenskú skupinu spojenú manželstvom alebo pokrvnými vzťahmi, zodpovednosťou a vzájomnou pomocou.“⁴ Okrem týchto existuje pochopiteľné i mnoho ďalších definícií a pohľadov: pedagogických, ekonomických, antropologických, náboženských alebo etymologických, ktorým však nie je možné venovať priestor.

V neposlednom rade je rodina predmetom regulácie i právneho poriadku a záujmu právnej vedy. Právna teória často nedefinuje

¹ kol. autorov: *Oxford English Dictionary*, New York: Oxford University Press, 2006, s. 513.

² JANDOUREK, J.: *Slovník sociologických pojmů.*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 194 a nasl.

³ STROSSOVÁ, I.: *Psychologický slovník.*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001., s. 182 a nasl. z francúzskeho originálu SILLAMY, N.: *Dictionnaire de Psychologie.*, Larousse-Bordas, 1998.

⁴ HARTL, P.: *Velký psychologický slovník*, Praha: Portál, s.r.o., 2010, s. 504.

rodinu, skôr popisuje jej základný význam.⁵ Nevyhnutným je však poukázať predovšetkým na absenciu legálnej definície rodiny, napriek tomu, že tento pojem používa množstvo právnych predpisov tak súkromného, ako i verejného práva a výnimkou pochopiteľne nie je ani zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine (ďalej aj „zákon o rodine“ alebo „ZR“). V zmysle čl. 2 ZR: „Rodina založená manželstvom, je základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť všetky formy rodiny všestranne chráni.“ Uvedené nemožno pochopiteľne považovať za definíciu rodiny, rovnako ako na základe prvej vety v kontexte druhej vety nemožno konštatovať, že rodina vzniká len uzavretím manželstva. Legálnu definíciu rodiny, ba ani obdobné vymedzenie nenájde ani v českom zákone č. 94/1963 Sb. o rodině, v ktorom boli čl. 1 až 8 zrušené, rovnako ako ani v zákone č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (ďalej aj „nový český občanský zákoník“ alebo „NOZ-ČR“), i keď tento sa vracia k predošlému vyjadreniu zásady vo forme obdobnej čl. 2 a čl. 3 ZR: „rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany“ [čl. 3 ods. 2 písm. b) NOZ-ČR] a pochopiteľne oba pojem rodina používajú na viacerých miestach.

Výklad pojmu rodina z pohľadu judikatúry je rovnako relevantným, najmä z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), ktorý sa v historickom priereze mení. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len "Dohovor") zakotvuje ochranu súkromného a rodinného života vo svojom čl. 8, no definíciu rodiny nepodáva a prenecháva ju na súdnu prax.⁶

V týchto súvislostiach je vhodné poznamenať, že absenciu akejkoľvek legálnej definície rodiny je možné považovať len ako výhodné, nakoľko ponecháva priestor nielen existencii atypických foriem rodín a zároveň nijakým spôsobom neobmedzuje už tie existujúce, no popritom umožňuje si tento pojem vykladať podľa potrieb

⁵ napr.: „Pre právo sú najdôležitejšie hodnoty, ktoré vyjadrujú etickú ale tiež i ekonomickú stránku vzájomných vzťahov v rodine a ich význam ako i prepojenie rodiny s ostatnými spoločenskými štruktúrami, najmä väčšími spoločenstvami – štátom, obcou, humanitárnymi združeniami a pod. Z toho právny poriadok dedukuje potrebu formulovania konkrétnych právnych vzťahov v rodine, eventuálne voči rodine formou záväzných, zákonných noriem. Rodina ako taká nie je subjektom (nositeľom) práv a povinností v súkromnom práve. V práve verejnom (najmä v normách ústavného práva) je rodine poskytovaná ochrana. Právo vychádza z toho, že rodina je spoločenstvom vytváraným fyzickými osobami, ktoré sú v príbuzenskom vzťahu event. vo vzťahu osôb blízkych. Právo súkromné aj verejné uvádza pre tento vzťah špeciálne kritériá. Ťažisko právnej úpravy vzťahov osôb fyzických vytvárajúcich rodinné spoločenstvo (rodinu) spočíva v práve súkromnom, upravujúcom manželstvo, vzťah rodičov a detí, osvojenie a ďalšie vzťahy.“ In: MADAR, Z. a kol.: *Slovník českého práva. 3. rozšířené a podstatně přepracované vydání.*, Praha: LINDE Praha, a.s., 2002.

⁶ Pre detailný popis vývoja pojmu rodina, rodinného života v porovnaní so súkromným životom vo svetle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva ale aj Súdneho dvora EÚ pozri: SCHEU, H. C.: *Pojem rodiny v evropském systému ochrany lidských práv.*, In: WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. et al.: *Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám.* Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 471 a nasl.

konkrétneho prípadu, nevytvárajúc tak ešte väčšie rozdiely medzi sociálnou realitou a jej legálnym uchopením.

3. RODINA A JEJ FUNKCIE

Tak ako existuje mnohosť definícií pojmu rodina, na ktoré sme poukázali vyššie, existuje i nespočet rôznych kategorizácií funkcií a účelov samotnej rodiny. Ako najzákladnejšie sa zvyknú uvádzať: a) biologická (príp. reprodukčná, zabezpečujúca pokračovanie rodu a spoločnosti ako celku); b) výchovná („rodičovská“, tvoriaca ťažisko socializačného pôsobenia a vzorov pre deti); c) ekonomická (zabezpečenie chodu domácnosti a uspokojovanie základných potrieb); d) psychohygienická a emocionálna; e) ochranná (zabezpečenie zdravia a starostlivosti pre členov a ochrana pred patologickými javmi); f) socializačná; g) odpočinkovo-regeneračná (vytvorenie harmonického spoločenstva). Obdobným spôsobom by bolo možné pokračovať vo výpočte azda donekonečna (aj v závislosti od vedeckej disciplíny, ktorá funkcie definuje), i keď jednotlivé funkcie sú si veľmi podobné, resp. sa v niektorých prípadoch prelínajú. Legálne vymedzenie funkcie rodiny nenachádzame rovnako ako jej definíciu, no možno aspoň poukázať na úpravu týkajúcu sa manželstva, ktoré s rodinou v tradičnom ponímaní nepochybne súvisí. Zdôrazniť možno predovšetkým teda účel manželstva, ktorým je vytvoriť harmonické a trvalé životné spoločenstvo, zabezpečujúce riadnu výchovu detí,⁷ resp. obdobne na účel manželstva, ktorým je založenie rodiny, riadna výchova detí a vzájomná podpora a pomoc.⁸

Z množstva rozličných funkcií je možné vyčleniť predovšetkým dve najpodstatnejšie. Prvou z nich je partnerstvo, a teda funkcia pôsobiaca na horizontálnej úrovni zabezpečujúca vzájomnú pomoc a starostlivosť medzi partnermi. Druhou je rodičovstvo, ako vertikálna funkcia reprezentujúca výchovu a starostlivosť rodičov o deti.

4. RODINA A JEJ HISTORICKÝ VÝVOJ

Rodina, rovnako ako celý svet sa, v zmysle citátu z úvodu, neustále mení a vyvíja. Cieľom nasledujúcich riadkov nie je priniesť komplexnú, ba ani čiastočnú analýzu historického vývoja rodiny a zmien, ktorým podliehala. Úlohou je v stručnosti popísať najzásadnejšie charakteristiky a zmeny, ktoré prebehli v minulosti na demonštráciu nepretržitej modifikácie rodín a spoločnosti, rovnako pre porovnanie a lepšie pochopenie s aktuálnym vývojom a tendenciami.

Genézu možno začať predovšetkým v rímskej rodine, vynechajúc tak rodiny polygamické, resp. opísané v Starom zákone. Rímska rodina je typickou rodinou patriarchálneho typu, na čele ktorej stál „pater familias.“ Zjednodušene možno konštatovať, že bol hlavou rodiny, ktorá predstavovala monokratický právny zväzok medzi ním

⁷ § 1 ods. 2 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine

⁸ § 655 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (NOZ-ČR)

a osobami podriadenými jeho moci.⁹ Nešlo len o otrokov, ale aj o slobodné osoby dočasne závislé od hlavy rodiny (*mancipium*) a predovšetkým o typickú „*patria potestas*“, a teda otcovskú moc nad deťmi, a napokon „*manus*“, a teda moc manželskú (na základe ktorej bolo možné rozlišovať dva druhy manželstiev; *matrimonium cum manu* a *matrimonium sine manu*). Vykreslenie „typickej stredovekej rodiny“ nie je natoľko jednoduché ako v prípade rodiny rímskej, nakoľko ide o rôzne modifikácie nielen v časovom horizonte približne jedného tisícročia, ale i o rôznosti jednotlivých krajín a napokon i spoločenských vrstiev, napriek tomu však v mnohom takáto, napr. aristokratická rodina pripomínala rodinu rímsku. Postupne sa model širšej, tzv. rozšírenej rodiny začína premieňať na rodinu nukleárnu, ktorá existovala už v období pred priemyselnou revolúciou, no práve táto ešte viac podporila jej rozšírenie. Neskôr, v 20. storočí možno s určitým nadsadením popísať „tradičnú západnú rodinu“¹⁰ ako rodinu, na ktorej čele stojí manžel, otec, zodpovedný predovšetkým za zabezpečenie materiálnych potrieb rodiny a domácnosti a na druhej strane manželka a matka, ktorá je často „ženou v domácnosti“ a jej úlohou je najmä starostlivosť o domácnosť a deti. Koncept nemožno samozrejme vnímať bezvýhradne, no je to najmä druhá polovica 20. storočia, ktorá priniesla radikálnu zmenu v postavení žien. Dochádza nielen k pokračovaniu priznávania volebných práv ženám, ale i k celkovej emancipácii žien a k plnému začleňovaniu žien na trh práce a k zrovnoprávneniu, čo vedie i k zmenám v tradičnom fungovaní rodín. Ďalšou výraznou zmenou týkajúcou sa rodín v tomto storočí je postupné zrovnoprávňovanie detí narodených v manželstve a mimo manželstva. V tomto kontexte ide predovšetkým o dedičské práva detí, ale i mnohé ďalšie. Uvedené zrovnoprávnenie bolo značne zdĺhavé a postupné, a k úplnému zrovnoprávneniu detí v niektorých krajinách došlo relatívne nedávno.¹¹

Potrebné je ale v tomto kontexte poukázať na mierne odlišný vývoj na našom území. Špecifickosť spočíva predovšetkým vo vývoji po druhej svetovej vojne. Zmeny v rodinnom živote prichádzajú rovnako s emancipáciou žien a s ich presadzovaním na trhu práce. Avšak už i v predchádzajúcom období ženy pracovali, či už v rodinných podnikoch, poľnohospodárstve a pod. V období totality sa tento trend ešte zvýraznil, čím sa rodina stáva predovšetkým dvojgeneračnou

⁹ porov. REBRO, K., BLAHO, P.: *Rímske právo. Tretie, doplnené vydanie.*, Bratislava – Trnava, 2003, s. 164 a nasl.

¹⁰ pozn. Pojmom „tradičná západná rodina“ máme na mysli predovšetkým rodinu charakteristickú pre západnú Európu, či Severnú Ameriku v 20. storočí.

¹¹ Vo VB v plnom rozsahu až v roku 1987; analýzu vývoja zrovnoprávnenia vrátane Family Law Reform Act 1987 pozri in: BAINHAM, A.: *The Illegitimacy Saga.*, In: PROBERT, R., BARTON, C.: *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney.*, Cambridge: Intersentia, 2012, s. 83 a nasl. Vo Francúzsku v oblasti dedičského práva došlo k zrovnoprávneniu detí narodených v manželstve a mimo neho až v roku 2001 porov. LEROYER, A.: *Droit des successions*, Paris: Dalloz, 2009., s. 71 a nasl., a pod.

s tzv. dvoj-kariérovým manželstvom.¹² Významne odlišne sa vyvinulo i zrovnoprávnenie detí narodených v manželstve a mimo manželstva, ku ktorému na našom území došlo omnoho skôr. Definitívny záver takémuto rozlišovaniu na našom území dal o. i. Ústavný zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky, z 9. mája 1948, keď vo svojom čl. 11 ods. 2 stanovila, že pôvod dieťaťa nesmie byť na ujmu jeho právam.

5. RODINA A JEJ BUDÚCNOSŤ? „THE NEW NORMAL?“

Stručným historickým vývojom inštitútu rodiny sa dostávame až do 21. storočia, ktoré znamená množstvo zmien pre rodinu ako takú. Mnohé z týchto modifikácií nastali už omnoho skôr, v storočí dvadsiatom, no pretrvávajú dodnes a legislatíva ich v mnohých prípadoch naďalej neupravuje, či obchádza alebo zámerne ignoruje, čím vzniká množstvo praktických problémov, pre mnoho rodín v ich najširšom možnom ponímaní.

Akým zmenám teda rodina podlieha? Čo sa stáva novým štandardom v rodinných životoch? Aký je vývoj a budúcnosť problematiky v európskom meradle? Aké sú základné výzvy pre novú právnu úpravu?

Nasledujúca časť príspevku je pre lepšiu prehľadnosť rozdelená na časť venovanú horizontálnym vzťahom v rodine a na časť venovanú skôr vertikálnym vzťahom, ako sme ich vymedzili na základe funkcií rodiny vyššie.

Horizontálne aspekty

Pri riešení aktuálnych otázok partnerského spolužitia a partnerstva ako základnej funkcie rodiny je i pri právnom nazeraní na problematiku vhodné aplikovať nasledujúci konštrukt. Manželstvo pri spätnom pohľade bolo tvorené predovšetkým plnením štyroch rôznych funkcií. Prvou z nich je "sex", resp. uspokojovanie sexuálnych potrieb manželov. Druhou je partnerstvo a teda vzájomná starostlivosť jeden o druhého, z ekonomického ale i morálneho pohľadu, nielen v problémových obdobiach a situáciách (zmeny zdravotného stavu, tehotenstvo, a pod.), ale počas celého trvania manželstva. Treťou funkciou je „plodenie“, teda zabezpečovanie potomkov tak pre pokračovanie rodu, ako aj pre fungovanie spoločnosti, či ľudstva ako celku. Štvrtou, ale azda najdôležitejšou funkciou, je rodičovstvo, a teda starostlivosť a výchova potomkov. V minulosti, ale samozrejme i v mnohých prípadoch (možno stále vo väčšine) v súčasnosti, boli,

¹² Pre viac podrobností a detailnejšiu analýzu vývoja rodinného života na našom území po druhej svetovej vojne pozri: RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva - Inštitúty rodinného práva. I. vydání.*, Praha: C. H. Beck, 1999, s. 1 a nasl.; a pre komplexnejší pohľad na postavenie žien v 20. st.: RADVANOVÁ, S.: *Postavení ženy v právu občanském a rodinném.* In: *Právní postavení žen v České republice.* Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 3 - 4/1996., Praha: Karolinum., 1997, s. 11 a nasl.

resp. sú tieto funkcie napĺňané a aplikované od seba neoddeliteľne, viažuce sa na manželstvo a možné len v manželstve. Napriek tomu vývoj priniesol reálne oddelenie týchto jednotlivých funkcií manželstva od seba a postupne sa umožnilo ich uskutočňovanie mimo tohto, i právneho inštitútu.

Sexuálne vzťahy možno nepochybne aj naďalej považovať za súčasť manželstva, no v mnohých prípadoch nie nevyhnutnú a rovnako nie jedinou alternatívu uspokojovania sexuálnych potrieb jednotlivcov, ku ktorej dochádza tak v predmanželských vzťahoch, vzťahoch mileneckých, ale aj vo vzťahoch bez akejkoľvek súvislosti s manželstvom, či partnerským životom. Uvoľnenie etickej doktríny akceptovateľnosti sexuálneho života len v uzavretom manželskom zväzku a jej sekularizácia viedla k možnosti odčleniť túto funkciu od manželstva a rovnako jej napĺňanie od jedinej celospoločensky akceptovateľnej, v inštitúte manželstva.

Pri druhej, vyššie vymedzenej funkcii, možno rovnako hovoriť o jej odčlenení od manželstva. Partnerstvo ako také a "spoločná cesta životom!, vzájomná pomoc a podpora sa premieta nielen do vzťahov „potvrdených“ manželstvom. Rovnako táto funkcia, ktorej úlohou bolo, o. i., zabezpečiť materiálnu podporu a pomoc matke dieťaťa, ktorá sa v čase tehotenstva a následne po pôrode nemohla o seba a dieťa adekvátne samostatne postarať, zo strany manžela, v súčasnosti už nie je tak nevyhnutnou. Príčinou je jednak celková emancipácia žien v spoločnosti, otvorenie pracovného trhu ženám, na ktoré sme poukázali vyššie, prebratie zodpovednosti štátom, a mnohé ďalšie. Iné úlohy „partnerstva“ rovnako nie sú nevyhnutne viazané na manželstvo ako také, ale často sú suplované ďalšími blízkymi, či vzdialenejšími príbuznými a v najkrajnejších situáciách štátnymi orgánmi.

Tretia funkcia manželstva, ktorou je „plodenie potomkov“ je v súčasnosti takisto plne oddeliteľná od tohto inštitútu. V spoločenskej realite poznajúcej antikoncepciu, umelé oplodnenie, adopcie, či surogačné materstvá sa táto funkcia rovnako nemusí bezvýhradne spájať s manželstvom.

Poslednou funkciou, ktorá je rovnako oddeliteľná od manželstva je rodičovstvo, resp. výchova detí. V tomto prípade opäť možno poukázať na súčasnú realitu, ktorá zahŕňa tak neoddaných partnerov vychovávajúcich deti, ako i slobodné matky, či otcov, striedavú starostlivosť alebo výchovu detí osobami rovnakého pohlavia, či nahrádzanie výchovy pestúnskymi rodinami alebo ústavnou starostlivosťou.

Manželstvo v súčasnosti teda už nie je jedinou celospoločensky akceptovanou formou tak partnerského spoluzitia, uspokojovania sexuálnych potrieb ako ani „kreovania nového života“ a výchovy dieťaťa. Aké sú teda aktuálne výzvy rodinného práva v súvislosti s partnerským životom, s ktorými by sa právny poriadok mal v záujme vhodnejšej právnej regulácie vypořiadat'?

A. Manželstvo

Odhlídnuc od majetkových vzťahov medzi manželmi, ktoré sú dlhodobo najviac pertraktovaným problémom,¹³ sa súčasná diskusia zameriava aj na úpravu zániku manželstva inak než smrťou. Pozornosť je venovaná rozvodu manželstva. Trendom je smerovanie k zjednodušovaniu a urýchleniu celého rozvodového konania, najmä pri manželstvách, v ktorých s rozvodom súhlasia obaja manželia a tieto sú zároveň bezdetné. I na tomto prístupe je teda badať prechod od paternalistického prístupu štátu v tejto oblasti k väčšej miere slobody vôle a sebaurčenia. Potrebné je však zachovávať a brať ohľad predovšetkým na deti, resp. maloletých pochádzajúcich z takéhoto manželstva, ktorých záujmov sa zánik manželstva môže najviac dotknúť. Manželstvo bolo v jeho počiatkoch vnímané predovšetkým ako spoločenská skutočnosť s právnymi účinkami, no možno ho prirovať i k dvojstrannému právnemu vzťahu, nie nepodobnému, zmluvnému vzťahu. V súčasnosti je badať najmä pri „odstúpení“, či „výpovedi“, resp. presnejšie „dohode o zániku“ takejto zmluvy (teda rozvode) smerovanie, ktoré vedie nielen zákonodarcov k zamýšľaniu sa nad vytvorením právnej úpravy pre tzv. „divorce on demand“,¹⁴ resp. prenechania tejto agendy v najjednoduchších prípadoch orgánom iným než súdu (napr. notárom), a pod.

V súvislosti s manželstvom je potrebné vrátiť sa i k jeho samotnému vzniku, i keď tento stojí relatívne mimo záujem aktuálnych diskusií. Najpertraktovanejšou v tejto súvislosti je úprava možnosti uzavierať manželstvo osobami rovnakého pohlavia. Jej prípadné prijatie v súčasnosti v značnej miere však závisí od miery sekularizácie konkrétneho štátu, tradícií, či politickej kultúry a nielen nateraz sa javí ako nereálne, preto väčšiu pozornosť venujeme registrovanému partnerstvu v ďalšej časti.

Menej zaujímavou, no nie menej dôležitou je však problematika okolností vylučujúcich uzavretie manželstva, ktorá je mierne odlišná od krajiny ku krajine, no napriek tomu stojí na spoločných predpokladoch a zásadách. V tejto súvislosti je potrebné upriamiť pozornosť o.i. i na tzv. „nevlastné rodiny“ a sociálne rodičovstvo, resp. „sociálne rodiny“, v ktorých môže dochádzať v tejto súvislosti k mnohým nežiaducim efektom, bližšie popísaným pod písmenom „E“.

¹³ V súvislosti s majetkovými vzťahmi medzi manželmi vyvstáva aktuálne množstvo otázok týkajúcich sa tak budúcnosti právnej úpravy bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ako aj prípadného vytvorenia inštitútu predmanželských zmlúv, či celkový charakter týchto vzťahov.

¹⁴ Pre analýzu toho, do akej miery je spoločnosť pripravená na takéto riešenie pozri: HERRING, J.: *Divorce, Internet Hubs and Stephen Cretney.*, In: PROBERT, R., BARTON, C.: *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney.*, Cambridge: Intersentia, 2012, s. 187 a nasl.

Napriek tomu, že otázka minorít a rôznych kultúr¹⁵ v našom právnom poriadku nie je natoľko vypuklá, je nepochybné že v budúcnosti, resp. do budúca bude potrebné vyriešiť i otázku v akom rozsahu garantovať tradície, resp. zvyky rôznym kultúram a náboženstvám, a do akej miery tzv. „civilný“ sobáš a všetky jeho náležitosti a podmienky sekularizovať od židovsko-kresťanskej tradície, na ktorej základoch stojí Európa.

B. „Spolužitie“

Súčasnosť prináša i rôzne alternatívne formy partnerského spolužitia, než len manželstvo. Čoraz častejšie, predovšetkým mladí ľudia žijú „rodinný život“ bez uzavretia manželstva, tzv. „bez papiera“, „na skúšku“, „nezosobášenom spolužití“, „vzťahu druhá a družky“, „životnom spoločenstve“, či „konkubináte“.¹⁶ Pochopiteľne nejde len o fenomén súčasnosti, keď už i v minulom storočí existovala takáto forma spolužitia, i keď nebola využívaná v rovnakej miere ako dnes. Odpoveď na otázku, čo vlastne možno považovať za takéto spolužitie, kedy o ňom možno už hovoriť, kedy ešte nie, ponúka predovšetkým literatúra, na základe ktorej možno takéto spolužitie vymedziť ako životné spoločenstvo muža a ženy alebo vzťah, v ktorom partneri spolu bývajú a navonok tento vyzerá ako manželstvo, vyznačujúc sa spolužitím a istou mierou trvácnosti.¹⁷ V súvislosti s pripravovanou rekodifikáciou občianskeho práva by bolo preto zaujímavým zväziť, v akej miere chceme chrániť i takýto faktický stav, komu každému ho chceme umožniť, ale i to, či je vôbec potrebné ho nejakým spôsobom upravovať alebo formalizovať, rovnako aj to, v akom rozsahu by to bolo akceptovateľné nielen spoločnosťou, ale následne i využívané takýmito partnermi.

C. Registrované partnerstvo

V Slovenskej republike v ostatnom čase často medializovaný pojem, ktorý rozpútava viac neodbornej a vulgárnej polemiky, než relevantnej

¹⁵ Aktuálna je táto problematika napr. vo Veľkej Británii, kde už reálne dochádza k stretu rôznych kultúr a jednotlivé tradície je potrebné i reálne riešiť. Porov. EEKELAAR, J.: *Family Law – What Family Law?.*, In: PROBERT, R., BARTON, C.: *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney.*, Cambridge: Intersentia, 2012, s. 247 a nasl.

¹⁶ Existuje mnoho názvov pre takúto formu spolužitia, pričom právny poriadok takéto spolužitie výslovne nerozlišuje a neupravuje. V niektorých prípadoch však právna úprava s takýmito formami počíta, napr. ako s osobami žijúcimi v spoločnej domácnosti v súvislosti s dedičským právom alebo prechodom nájmu, blízkymi osobami alebo ako s vymedzením „druh“ a „družka“ v niektorých trestnoprávných, či správnych predpisoch.

¹⁷ Zaujímavý pohľad na takéto spolužitie a jeho základné problémy prináša HRUŠÁKOVÁ, M.: *Aleternatívni formy soužití aneb quo vadis rodinné právo? Pár znepokojivých otázek ohledně manželství a jeho perspektiv.*, In: WINTEROVÁ, A., DVORÁK, J. et al.: *Pocita Sentě Radvanové k 80. Narozeninám.* Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 209 a nasl. Pre riešenie praktických problémov súvisiacich s faktickým spolužitím pozri: KRÁLIČKOVÁ, Z.: *Rodinné právo v otázkách a odpovědích.*, Praha: Computer Press, 2000, s. 2 a nasl.

a konštruktívnej diskusie. Odhliadnuc od všetkých pre a proti pri prijímaní úpravy registrovaného partnerstva osôb rovnakého pohlavia, ako aj od všetkých náboženských alebo pseudovedeckých názorov, poukazujeme predovšetkým na samotný záver tohto príspevku o spoločnosti, ktorá podlieha vývoju, ktorý nie je možné zastaviť, i keď ho je možné spomaliť. V tejto súvislosti sú však dôležité omnoho vážnejšie práva a slobody, ako napr. už spomínané právo na sebaurčenie, či rovnosť, s ohľadom na všetky možnosti a uľahčenia, ktoré by prijatie takejto úpravy v reálnom živote párom osôb rovnakého pohlavia prinieslo. Akékoľvek argumenty týkajúce sa tradičnej rodiny ako jediného správneho modelu možno vyvrátiť nielen existenciou mnohých iných alternatív a modifikácií, ktoré v článku uvádzame, no pre príklad netreba ísť ani do vzdialeného sveta. I v Českej republike, kde bol prijatý zákon o registrovanom partnerstve už v roku 2006,¹⁸ nemožno hovoriť o zániku a deštrukcii "tradičnej rodiny". V súvislosti s registrovaným partnerstvom, ktorého zakotvenie v právnej úprave je snáď len otázkou času, by sa však pozornosť mohla upriamiť na inú alternatívu, ktorá sa nám v tomto prípade ponúka ako inšpirácia aj z Francúzska. Francúzska úprava obdoby registrovaného partnerstva nazývaného „pacte civil de solidarité“ alebo skrátené „PACS“, teda akéhosi občianskeho paktu solidarity, je na rozdiel od mnohých iných právnych úprav vytvorená pre páry rovnakého pohlavia, avšak otvorená i párom rozdielnych pohlaví. Prekvapivým je predovšetkým fakt, že od momentu prijatia tejto právnej úpravy v roku 1999 je počet „PACS“ uzavretých osobami rôzneho pohlavia prevyšujúci počet „PACS“ osôb rovnakého pohlavia, v roku 2010 dokonca „PACS“ osôb rovnakého pohlavia tvorili len 4,45% všetkých uzavretých „PACS“ a navyše tvorili 44,8% uzavretých heterosexuálnych zväzkov (manželstiev a „PACS“ dovedna).¹⁹ Za úvahu teda stojí, či práve registrované partnerstvo alebo takýto „pakt“ nie je tou „zlatou strednou cestou“, ktorá v súčasnosti v slovenskej právnej úprave chýba, a ktorá by bola spoločnosťou využívanou alternatívou k manželstvu na jednej strane a „spolužitíu bez papiera“ na strane druhej.

Na záver časti týkajúcej sa spolužitia osôb, resp. horizontálnych partnerských vzťahov je potrebné zamyslieť sa nad významom a zmyslom prípadnej právnej úpravy vyššie uvedených foriem spoločného života. Nad tým, do akej miery je potrebné precízne jednotlivé formy upravovať a čo nimi vlastne chce zákonodarca dosiahnuť. Na jednej strane je nevyhnutné zrovnoprávnenie všetkých a väčší dôraz na slobodnú vôľu a možnosť sebaurčenia, no na strane

¹⁸ zák. č. 116/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁹ Štatistika dostupná na webovej stránke francúzskeho Národného inštitútu štatistiky a ekonomických štúdií:

http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF02327

druhej prílišná formalizácia jednotlivých inštitútov môže viesť k opätovnému hľadaniu ďalších alternatív spoločenskou realitou.²⁰

Na uvedenom francúzskom príklade „PACS“, možno vidieť, že nielen homosexuálne páry prejavujú záujem o možnosť uzavrieť manželstvo, ale i heterosexuálnym párom vyhovuje možnosť výberu medzi manželstvom a „paktom solidarity“. Natíska sa preto otázka, aké všetky inštitúty do právnej úpravy zahrnúť, nakoľko ich formalizovať a akým spôsobom upraviť ich vznik i zánik a jednotlivé práva a povinnosti z nich plynúce, no najmä ako odlišiť jeden od druhého tak, aby právna úprava nestratila svoje opodstatnenie a nekreovala nové problémy.

Vertikálne aspekty

Ďalší pre právnu analýzu potrebný konštrukt je viac súvisiaci s rodičovstvom a vertikálnou funkciou rodiny a s riešením otázky, kto by mal vlastne byť v súčasnej diverzite možností považovaný za rodiča dieťaťa. Ponúkajú sa nám hneď tri alternatívy, ktoré je potrebné aplikovať na nižšie uvedené situácie, doplnené štvrtou, ktorá môže byť akýmsi korektívom. Prvou je predovšetkým biologické rodičovstvo. Rodičmi dieťaťa z biologického pohľadu sú muž a žena, ktorých pohlavné bunky splynuli a vytvorili tak nový život. Ďalším druhom rodičovstva je rodičovstvo právne, ktoré viaže materstvo na ženu, ktorá dieťa porodila a vzťah dieťaťa k otcovi na tzv. tri domnienky. Práve toto rodičovstvo, hoc považované za najdôležitejšie, často nie je v súlade s realitou a nedokonalosť jeho konštruovania spôsobuje mnohé problémy. Poslednou možnosťou je sociálne rodičovstvo a teda rodičovstvo tých osôb, ktoré sa o dieťa reálne starajú a podieľajú sa tak na jeho výchove, ako aj ekonomickom zabezpečení. K vymedzeným trom alternatívam je potrebné priradiť ešte akúsi štvrtú, resp. spomínaný korektív, ktorým je úmysel, a teda úmysel byť rodičom. Najmä v súčasných situáciách považujeme za dôležité prihliadať i na tento faktor, pretože, tak ako biologický otec nemusel mať úmysel byť rodičom, tak ani biologická surrogátka matka takýto úmysel nemala, a pod. Problém tenzie²¹ medzi týmito formami rodičovstva je zreteľný takmer vo všetkých vzťahoch, či problémoch spomínaných v nasledujúcich riadkoch.

²⁰ Ku problémom a takpovediac k „zacykleniu“, ku ktorému môže viesť prílišná formalizácia úpravy uvedených inštitútov pozri článok HRUŠÁKOVÁ, M.: Aleternatívni formy soužití aneb quo vadis rodinné právo? Pár znepokojivých otázek ohledně manželství a jeho perspektiv., In: WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. et al.: Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 209 a nasl. in fine.

²¹ Pre analýzu rôznych tenzií medzi jednotlivými druhmi rodičovstva na základe národných reportov z rôznych krajín pozri: SCHWENZER, I.: *Tensions Between Legal, Biological and Social Conceptions of Parentage*. In: SCHWENZER, I. et al.: *Tension Between Legal, Biological and Social Conceptions of Parentage*., Amsterdam: Antwerpen-Oxford Intersentia, 2007, s. 1 a nasl.

D. Odstránenie možnosti vzniku „absurdných situácií“ v „nevlastných“ rodinách

V súčasnosti existujúce rozdiely medzi biologickým a právnym a najmä sociálnym rodičovstvom vedú k vzniku mnohých, až absurdných situácií. Príkladom možno uviesť situáciu, v ktorej si matka a otec do „novej“ tzv. „patchwork“ rodiny z predchádzajúcich manželstiev po rozvode obaja „vnesú“ potomkov. Za predpokladu, že nedôjde k osvojeniu, napriek nepochybne existujúcim sociálnym väzbám (ktoré môžu existovať i desiatky rokov), nie je vylúčené, aby napr. nebiologickí, no sociálni súrodenci uzavreli manželstvo. Ešte absurdnejšia situácia nastáva v prípade, ak nedôjde nielen k osvojeniu, ale ani k zosobášeniu medzi otcom a matkou v tom, že sociálne dieťa si môže vziať svojho nebiologického rodiča. Uvedené situácie sú práve tými, pri ktorých je potrebné položiť si otázku, čo vlastne chceme chrániť zákonným zákazom uzavretie manželstva medzi pokrvnými príbuznými? Ide nám naozaj len o genetické aspekty? Je pre nás dôležitá morálka? Je dôležitý i sociálny prvok a zachovanie prehľadnosti vzťahov medzi členmi v rodine? Môže sa teda sociálna dcéra stať zároveň svojou nevlastnou matkou? A ako sa zachovať v situáciách manželstiev biologických, no nesociálnych súrodencov?²² Práve argumentácia ad absurdum, ktorej praktická realizácia je však možná v reálnom živote, by mala byť motívom pre zamyslenie sa nad súčasným reálnym stavom spoločnosti a nad potrebou implementácie prvkov sociálneho rodičovstva do rodinného práva vo významnejšej miere.

E. Osvojenie

Vynechajúc definície a podrobnosti týkajúce sa osvojenia, ktorým sa venuje množstvo autorov²³ možno konštatovať, že i tento inštitút trpí množstvom menších, ale i výraznejších problémov. Významne vplývajúcim faktorom je trvanie celého osvojovacieho procesu, ktorá mnohokrát môže byť i na škodu veci. Na druhej strane, je však potrebné upozorniť na odvrátenú stránku tzv. „rýchlych adopcií“, ktoré v súčasnosti spôsobujú problémy napr. vo Veľkej Británii, keď dochádza k adopciám bez ohľadu na práva biologických rodičov. Štát tu obmedzuje práva pod zásterkou vhodnosti umiestnenia dieťaťa čím skôr do adoptívnej rodiny a v čo najnižšom veku, len z dôvodu, že dieťaťu by malo byť v adoptívnej rodine lepšie, čím svojim prístupom

²² porov. rozhodnutie ESLP Stübing v. Germany (Sťažnosť č. 43547/2008)

²³ K problémom baby-boxov ale i ďalším napr. LUKEŠOVÁ, J., NEDUCHALOVÁ, A.: *Chcete mě ?!!.*, In: WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. et al.: *Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám.* Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 295 a nasl. K problematike medzinárodných osvojení napr. SEDLÁK, P.: *Mezinárodní osvojení a ochrana nejlepších zájmů dětí.*, In: WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. et al.: *Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám.* Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 451 a nasl. alebo komplexnejší pohľad In: HALE, B., PEARL, D., COOKE, E., MONK, D.: *The Family Law & Society. Cases and Materials. Sixth Edition.*, Oxford University Press, 2009 a mnohí ďalší.

pripomína „totalitné režimy.“²⁴ Je preto namieste, nielen o problémoch diskutovať, ale opäť nájsť i akúsi pomyselnú „zlatú strednú cestu“, ktorá by vyvažovala tak záujem a práva dieťaťa ako i rodičov a umožnila by zároveň prípadné osvojenie v adekvátnom čase.

Samostatnou kapitolou týkajúcou sa osvojenia je možnosť osvojenia detí osobami rovnakého pohlavia a s tým súvisiaca otázka možnosti výchovy dieťaťa osobami rovnakého pohlavia. V našej spoločnosti nedozrel čas ani na otvorenie vecnej diskusie na obdobné témy, ku ktorým vo svete existujú už i mnohé vedecké štúdie i právne výklady možností takejto úpravy.²⁵ Faktom však ostáva, nech sú argumenty akékoľvek, že v reálnom živote takéto rodiny existujú. Existujú nielen v zahraničí, kde takáto úprava jestvuje (čo následne spôsobuje komplikácie pri presťahovaní sa do inej krajiny), ale i na Slovensku, kde tých problémov môže vzniknúť omnoho viac. Vystáva preto otázka, do akej miery takýmto osobám umožniť osvojenie detí, príp. len osvojenie dieťaťa druhého partnera, či len garantovať uznanie rozhodnutí zahraničných orgánov.

F. Surogátne materstvo

Posledných pár viet k aktuálnym výzvam rodinného práva je potrebné aspoň stručne venovať surogátnemu, resp. náhradnému, či „nájomnému“ materstvu. K tejto téme rovnako prebieha množstvo diskusií, i keď opäť často ovplyvnených mnohými ideológiami bez vecných a kritických pohľadov na problém, ktoré však možno nájsť nielen v zahraničnej literatúre.²⁶ V našom právnom poriadku platí, že „mater semper certa est“ (až na existujúce výnimky ako napr. tzv. „baby boxy“). Problémom v tomto prípade však opäť nie je právny poriadok, ktorý obdobné zmluvy výslovne postihuje neplatnosťou,²⁷ ale spoločenská realita, ktorá je napriek tomu odlišná. Otázkou teda je, či vôbec a ak áno, akým spôsobom surogátne materstvo upraviť. Viazat' túto alternatívu len na neplodné páry? Umožniť vynosenie dieťaťa i páru osôb rovnakého pohlavia? Umožniť vynosenie dieťaťa i pre osamelého otca alebo matku? Stanoviť vekové hranice? Zakázať zisk z prípadných surogátnych zmlúv? Obmedziť možnosť vynosenia

²⁴ Prirovnanie použil HARRIS-SHORT, S.: *Holding onto the Past? Adoption, Birth Parents and the Law in the Twenty First Century.*, In: PROBERT, R., BARTON, C.: *Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney.*, Cambridge: Intersentia, 2012, s. 147 a nasl.

²⁵ Pre komparatívnu analýzu týkajúcu sa homoparentality vo viacerých krajinách, ale i všeobecný výklad, pozri: BOUVIER DE RUBIA, E., et al.: *Homoparentalité ? Approche comparative. Collection Colloques, Volume 18.*, Paris: Societé de législation comparée, 2012, 194 p.

²⁶ Pre všeobecnú analýzu problémov spojených so surogačným materstvom, ale i pre komparatívnu analýzu prístupu k tejto problematike v rôznych krajinách Európy a sveta pozri: MONÉGER, F., et al.: *Gestation pour autrui: Surrogate Motherhood. Collection Colloques, Volume 14.*, Paris: Societé de législation comparée, 2011, 277 p.

²⁷ porov. § 82 ods. 2 zák. č. 36/2005 Z.z. o rodine

dieť a pre iného len členkou vlastnej rodiny? Táto téma, ktorá je v časoch zvyšujúcej sa miery neplodnosti (popri problematike asistovanej reprodukcie) nanajvýš aktuálnou nateraz ponúka viac otázok, než odpovedí, no je nepochybné, že im bude v blízkej budúcnosti potrebné venovať vyššiu mieru pozornosti.

6. RODINA A EURÓPA, EURÓPA A RODINA

Pred samotným záverom článku, považujeme za potrebné sa aspoň úkosom zmieniť i o aktuálnych tendenciách a harmonizačných snahách pre oblasť rodinného práva v právnom prostredí Európy, resp. Európskej únie. Možno totiž tvrdiť, že rodina ako taká nepozná hranice, a preto je potrebné dosahovať istú mieru harmonizácie i na Európskej úrovni, pre uľahčenie každodenného života mnohých rodín. I napriek všeobecnému presvedčeniu, že rodinné právo je nevhodným pre akúkoľvek harmonizáciu, či europeizáciu, s ohľadom predovšetkým na rôzne kultúrne odlišnosti, náboženstvá, či tradície v rámci Európy alebo sveta všeobecne,²⁸ sa i v tejto oblasti vyskytujú mnohé snahy a výskumy, minimálne komparatívneho charakteru,²⁹ ale i ďalšie, i keď v menšej miere, či s menšou celospoločenskou diskusiou, než v iných oblastiach súkromného práva (napr. zmluvného práva).³⁰

Napriek uvedenému možno nepochybné konštatovať, že nielen na akademickej úrovni,³¹ ale i na úrovni legislatívy Európskej únie dochádza k prijímaniu významných právnych predpisov týkajúcich sa rodinného práva, i keď prevažne procesného charakteru alebo presahujúcich do medzinárodného práva súkromného.³² Opomenúť

²⁸ K tomu pozri napr. MARTINY, D.: Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable?, In: HARTKAMP, A., HESSELINK, M. et al.: Towards a European Civil Code. Second Revised and Expanded Edition., Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, s. 151 a nasl.

²⁹ Na mnohé európske sme poukázali vyššie, z tých svetových napr. pozri: BLAIR, D. M., WEINER, M. H., STARK, B., MALDONADO, S.: Family Law in the World Community. Cases, Materials, and Problems in Comparative and International Family Law. Second Edition., Durham: Carolina Academic Press, 2009; DE CRUZ, P.: Family Law, Sex and Society: A Comparative Study of Family Law., Oxford: Routledge, 2010 a ďalšie.

³⁰ Na deklarovanie tohto tvrdenia možno poukázať predovšetkým na rozsiahle projekty v tejto oblasti, ako napr. Principles of European Contract Law, či Draft Common Frame of Reference a mnohé ďalšie.

³¹ Zaujímavý článok v tejto súvislosti: KRÁLIČKOVÁ, Z.: České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí., In: Právník č. 11., ročník CLI., Praha: Ústav státu a práva AV ČR, s. 1161 a nasl.

³² Napr. smernica Rady 2003/86/ES o práve na zlúčenie rodiny, ďalej smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/38/ES o práve občanov Únie a ich rodinných príslušníkov voľne sa pohybovať a zdržiavať sa v rámci územia členských štátov, z procesného hľadiska najmä nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 o právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, alebo nariadenie Rady (ES) 4/2009/ES o o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti a ďalšie.

však nemožno ani činnosť Súdneho dvora Európskej únie,³³ no predovšetkým Európskeho súdu pre ľudské práva,³⁴ či rôzne medzinárodné dokumenty majúce významný vplyv na rodinné právo.³⁵

Okrem harmonizácie prostredníctvom legislatívy vo významnej miere dochádza k približovaniu sa jednotlivých právnych poriadkov i vďaka akademikom a ich vplyvu. V týchto súvislostiach významne pôsobí predovšetkým Komisia pre európske rodinné právo,³⁶ ktorá existuje od roku 2001, a ktorá okrem mnohých publikácií,³⁷ či reportov,³⁸ vydala i Princípy Európskeho rodinného práva, v ktorých sa zameriava predovšetkým na oblasť rozvodu a vyživovacej povinnosti medzi bývalými manželmi, rodičovskej zodpovednosti a majetkových vzťahov medzi manželmi.

7. ZÁVEROM

Europeizácia rodinného práva, ale i aktuálne zmeny v rodinách sa zdajú byť nateraz nevyčerpatel'nou studnicou nielen inšpirácie, ale i protichodných a kontroverzných nálad v samotnej spoločnosti, nakoľko práve rodinné právo je oblasťou, ktorá najviac zasahuje do intímnej oblasti života každého človeka. V súvislosti so spomínanými zmenami nielen v reálnych rodinách, ale v niektorých prípadoch i v legislatíve a celkovo v súvislosti s rôznymi harmonizačnými a europeizačnými snaženiami, či zmenami rodinného práva v Európe použila príznačnú parafrázu Zenónovho paradoxu prof.

³³ Činnosť Súdneho dvora EÚ je v kontexte rodinného práva zameraná predovšetkým na výklad jednotlivých smerníc v tejto oblasti, než napr. na čl. 7. Charty základných práv Európskej únie, ktorý zakotvuje rešpektovanie súkromného a rodinného života, výklad ktorého možno skôr nájsť v súvislosti s čl. 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd prostredníctvom ESĽP. K najvýznamnejším rozsudkom v tejto oblasti, napr. C-65/98, C-60/00 a pod.

³⁴ ESĽP sa vo významnej miere podieľa na kreovaní „európskeho“ rodinného práva predovšetkým svojou judikatúrou súvisiacou s výkladom čl. 8 Dohovoru. Z veľkého množstva možno poukázať na novšie rozsudky súvisiace s predmetom článku, ako Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey, Odievre v. France, Evans v. The United Kingdom, Munoz Diaz v. Spain, už spomínaný Stubing v. Germany, Gas & Dubois v. France a mnoho ďalších.

³⁵ Z medzinárodných dokumentov v súvislosti s článkom predovšetkým Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979, Dohovor o právomoci, rozhodujúcom práve, uznávaní a výkone a o spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa z roku 1996, Dohovor o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojenia z roku 1993, či už spomínaný Dohovor a mnohé ďalšie.

³⁶ Commission on European Family Law, vid': ceflonline.net

³⁷ napr. Verbeke, A.-L. et al.: *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law*. Liber Amicorum Walter Pintens, Antwerp: Intersentia 2012., zoznam dostupný na internete: <http://ceflonline.net/publications/>

³⁸ Jednotlivé národné reporty dostupné na webovej stránke CEFL potom viedli k prijatiu princípov.

Antokolskaia.³⁹ Hlavnou úlohou príspevku nebolo priniesť odpovede na aktuálne problémy, ale predovšetkým tieto problémy zosumarizovať a klásť otázky, podnietiť širšiu diskusiu o týchto prebiehajúcich zmenách v mnohých rodinách. V zmysle Herakleitovho citátu z úvodu je nepochybné že všetko plynie a skôr alebo neskôr i naša spoločnosť dospeje do štádia, keď bude tieto zmeny už nevyhnutné riešiť. Je však potrebné poznamenať, že v súčasnosti sa v súvislosti s rekodifikáciou Občianskeho zákonníka núkajú mnohé možnosti na zmeny k lepšiemu a vpred, ktoré nenastávajú často. Úlohou práva je odpovedať na širokú paletu rodín, ktoré dnes v spoločnosti vidíme.⁴⁰ Bolo by nešťastným riešením odmietat zmeny len z ideologických, či politických dôvodov. Je potrebné vytvoriť zákon, ktorý bude slúžiť nielen tejto generácii, ale i mnohým ďalším, pričom stále platí známe, že zákon je tým lepší, čím je menšia potreba ho novelizovať a meniť (nie dokonca pred nadobudnutím jeho účinnosti). Zákon, ktorý by v plnej miere rešpektoval predovšetkým jeden z hlavných dôvodov existencie rodinného práva, ktorým je ochrana detí a záujem dieťaťa, no zároveň však i slobodu jednotlivca, rovnosť osôb a možnosť sebaurčenia každého. Úlohou tohto článku je predovšetkým teda to, aby podnietil diskusiu i o kontroverzných témach a umožnil tak vznik zákonníka hodného pre 21. storočie, ktorý by mohol byť následne inšpiráciou i mnohým iným kodifikáciám.

"Budúcnosť začína dnes, nie zajtra."

Ján Pavol II

³⁹ Európske krajiny, v súvislosti so zmenami, ktoré prebiehajú v rodinnom práve, v nej prirovnáva k Achillovi a korytnačke. Zatiaľ čo je možné pýtať sa, či Achilles predbehne korytnačku, je celkom zjavné, že korytnačka nemôže predbehnúť Achilla, pokiaľ by jej nenarástli krídla (i také situácie môžu nastať, ako napr. zavedenie rozvodu na žiadosť a manželstva osôb rovnakého pohlavia v katolíckom Španielsku v roku 2005 a pod.). Je však viac reálne, že korytnačka (a teda napr. Írsko, krajiny južnej Európy, no nepochybne i Slovensko) ostane pomalou a Achilles (severské krajiny) sa naďalej bude pohybovať rýchlo. Rovnako nepochybné však je i to, že niekde musí existovať cieľ, do ktorého sa dostane tak Achilles ako i korytnačka, i keď pravdepodobne omnoho neskôr.; porov. ANTOKOLSKAIA, M.: *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective*. In: ANTOKOLSKAIA, M., et al.: *Convergence and Divergence of Family Law in Europe.*, Amsterdam: Antwerpen-Oxford Intersentia, 2007, s. 11 a nasl.

⁴⁰ HALE, B., PEARL, D., COOKE, E., MONK, D.: *The Family Law & Society. Cases and Materials. Sixth Edition.*, Oxford University Press, 2009, s. 24

Literature:

- ANTOKOLSKAIA, M., et al.: *Convergence and Divergence of Family Law in Europe.*, Amsterdam: Antwerpen-Oxford Intersentia, 2007, 284 p., ISBN 978-90-5095-690-1
- AREEN, J., REGAN, M. C.: *Family Law. Cases and Materials. Fifth Edition.*, New York: Foundation Press, 2006, 1410 p., ISBN 978-1-58778-877-2
- BLAIR, D. M., WEINER, M. H., STARK, B., MALDONADO, S.: *Family Law in the World Community. Cases, Materials, and Problems in Comparative and International Family Law. Second Edition.*, Durham: Carolina Academic Press, 2009, 912 p., ISBN 978-1-59460-560-4
- BOUVIER DE RUBIA, E., et al.: *Homoparentalité ? Approche comparative. Collection Colloques, Volume 18.*, Paris: Société de législation comparée, 2012, 194 p., ISBN 978-2-36517-010-9
- DE CRUZ, P.: *Family Law, Sex and Society: A Comparative Study of Family Law.*, Oxford: Routledge, 2010, 414 p., ISBN 978-1-85941-638-9
- HALE, B., PEARL, D., COOKE, E., MONK, D.: *The Family Law & Society. Cases and Materials. Sixth Edition.*, Oxford University Press, 2009, 668 p., ISBN 978-0-19-920424-3
- HARTKAMP, A., HESSELINK, M. et al.: *Towards a European Civil Code. Second Revised and Expanded Edition.*, Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, 650 s., ISBN 90-411-1031-3
- HARTL, P.: *Velk  psychologick  slovník*, Praha: Portál, s.r.o., 2010, 800 s., ISBN 978-80-7367-686-5
- HOLUB, M. NOV , H., PT  EK, L., SLADK  HYKLOV , J.: *Z kon o rodin  s koment řem, judikaturou a p edpisy souvisícími. 9. vydání.* Praha: Leges, 2011, 456 s., ISBN 978-80-87212-96-7
- JANDOUREK, J.: *Slovník sociologických pojmů*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, 264 s., ISBN 978-80-247-3679-2
- Kol. autorov: *Oxford English Dictionary*, New York: Oxford University Press, 2006, 1700 s., ISBN 978-0-19-929634-7
- KR LÍ KOV , Z.: *Rodinn  právo v otázkách a odpovědích.*, Praha: Computer Press, 2000, 114 s., ISBN: 80-7226-365-X
- KR LÍ KOV , Z.: * esk  rodinn  právo ve světle evropských harmoniza n ch tendencí.*, In: *Právník č. 11., ročník CLI.*, Praha:  stav státu a práva AV  R, s. 1161 a nasl. ISSN: 0231-6625
- LEROYER, A.: *Droit des successions*, Paris: Dalloz, 2009, 465 p., ISBN 978-2-247-06219-5.
- MADAR, Z. a kol.: *Slovník  esk ho práva. 3. roz řnen  a podstatn  přepracované vydání.*, Praha: LINDE Praha, a.s., 2002, ISBN 80-7201-377-7
- MON GER, F., et al.: *Gestation pour autrui: Surrogate Motherhood. Collection Colloques, Volume 14.*, Paris: Société de législation comparée, 2011, 277 p., ISBN 978-2-908-199-90-1

- PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodině. Komentár. 1. vydanie., Praha: C.H.Beck, 2011, 655 s., ISBN 978-80-7400-359-2
- PROBERT, R., BARTON, C.: Fifty Years in Family Law. Essays for Stephen Cretney., Cambridge: Intersentia, 2012, 333 p., ISBN 978-1-78068-052-1
- PRŮCHA, J. et al.: Pedagogický slovník. 6., aktualiz. a rozš. vyd., Praha: Portál, 2009, 400 s., ISBN 978-80-7367-647-6
- RADVANOVÁ, S.: Postavení ženy v právu občanském a rodinném., In: Právní postavení žen v České republice. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 3 - 4/1996., Praha: Karolinum., 1997, 160 s., ISSN 0323-0619
- RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva. 1. vydání., Praha: C. H. Beck, 1999, 230 s., ISBN 80-7179-182-2
- REBRO, K., BLAHO, P.: Rímske právo. Tretie, doplnené vydanie., Bratislava – Trnava: Iura Edition., 2003, 500 s., ISBN 80-89047-53-X
- SCHWENZER, I. et al.: Tension Between Legal, Biological and Social Conceptions of Parentage., Amsterdam: Antwerpen-Oxford Intersentia, 2007, 394 p., ISBN 978-90-5095-646-8
- STROSSOVÁ, I.: Psychologický slovník, Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, ISBN 80-244-0249-1
- WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. et al.: Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, 632 s., ISBN 978-80-7357-432-1

Contact – email
 martinhamrik@gmail.com